

Т. А. Шестаковська,
к. е. н., ст. викладач кафедри економічної теорії,
Чернігівський національний технологічний університет

РЕГУЛЮВАННЯ ВЗАЄМОДІЇ РИНКІВ ПРАЦІ ТА ОСВІТНІХ ПОСЛУГ ЯК ШЛЯХ ЗМІЦНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СИСТЕМИ ОСВІТИ

T. Shestakovska,
PhD (Economics), Chernihiv National University of Technology

THE REGULATION COOPERATION BETWEEN THE LABOUR AND EDUCATIONAL MARKETS AS THE STRENGTHENING WAY OF THE EDUCATIONAL SYSTEM'S ECONOMIC SECURITY

У статті розглянуто основні складові процесу узгодження механізмів ринку праці та ринку освітніх послуг. Визначено причини розбалансованості структур ринків праці та освіти. Автор звертає увагу на особливості економічної безпеки системи освіти у сучасних умовах. Розглянуто основні проблеми функціонування економіки освіти, які безпосередньо впливають на її економічну безпеку. Обґрунтовано важливість фінансування у забезпеченні економічної безпеки системи освіти. Досліджено роль держави у функціонуванні системи економічної безпеки закладів освіти. Обґрунтовано необхідність регулювання ринків освітніх послуг та праці. Запропоновано напрями забезпечення економічної безпеки системи освіти за допомогою регулюючих дій держави.

The article deals with the main components of the coordination mechanisms between the labor and educational markets. The unbalanced reasons of the labor and educational markets structure were identified. In this article the author draws attention to the peculiarities of economic safety education in the modern world. The main problem of the economy education that directly affect its economic security. The importance of finance in ensuring economic security education system. The state's role in the functioning of educational institution's economic security was justified. The directions for ensuring of the educational system's economic security using state regulatory actions were offered.

Ключові слова: ринок освітніх послуг, ринок праці, регулювання, економічна безпека системи освіти, фінансування освіти.

Key words: educational services market, the labor market, regulation, the educational system's economic security, education funding.

АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У період глобальних технологічних зрушень ринок освітніх послуг стає вагомим складовим відтворення новітніх технологічних укладів, без формування і розвитку яких країна не може зайняти гідне місце в сучасній системі міжнародного поділу праці та забезпечити належний рівень стійкості національної економіки. У сучасній економічній літературі існує розуміння того фак-

ту, що найважливіші параметри системи освіти виступають факторами забезпечення економічної безпеки країни.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Низька еластичність як попиту, так і пропозиції на ринку освітніх послуг, велика інерційність всієї освіти, руйнування колишньої системи державного регулюван-

ня сфер зайнятості та професійної освіти, скасування системи примусового розподілу молодих спеціалістів по підприємствах актуалізують проблему організації ефективного механізму узгодження ринку праці та освітніх послуг, адекватного саме тій господарській моделі, яка сьогодні має місце в Україні.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Науковці приділяють достатньо велику увагу проблемам взаємодії ринків освітніх послуг та праці. Так, в роботах Н. Анішина, О. Балакірева, С. Бандур, Д. Богиня, І. Гнибіденко, А. Колот, Е. Лібанова, О. Новікова та інших авторів розглядаються аспекти державного регулювання, стратегічного планування, модернізації освітніх програм та системи освіти тощо. Однак практично не дослідженим залишається питання необхідності регулювання ринків освітніх послуг та праці для забезпечення економічної безпеки системи освіти.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є теоретичне обґрунтування особливостей регулювання ринків освітніх послуг та праці для своєчасного виявлення загроз економічній безпеці системи освіти.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Головна регулююча роль повинна належати державі, оскільки саме вона здатна через формування та реалізацію відповідної політики впливати на динаміку ринків праці та освіти в напрямі їх взаємодії. Принципова схема узгодження механізмів ринку праці та ринку освітніх послуг, на наш погляд, повинна складатися з трьох блоків, куди входять основні складові, що обумовлюють процеси їх формування та функціонування:

1. Блок ринкових відносин, де ключовим поняттям виступає людський капітал.
2. Блок державного управління та регулювання.
3. Блок соціальних гарантій населенню.

Для успішного формування та функціонування першого блоку необхідна наявність трьох найважливіших складових: по-перше, інформаційної забезпеченості процесу обміну; по-друге, контрактації відносин, у т.ч. і тривалої; по-третє, організаційно-інституціональної забезпеченості.

Блок державного управління та регулювання має два рівні — державний та регіональний. При цьому на рівні регіону є більше можливостей для оптимізації процесів централізованого державного регулювання і децентралізованого саморегулювання. Необхідність поєднання державних і регіональних цілей, завдань регулювання механізмів взаємодії ринку праці та ринку освітніх послуг об'єктивно надає регіональним органам виконавчої влади роль координаторів. Саме на регіональному рівні більш чітко проглядаються можливості застосування заохочувальних та обмежувальних заходів регулювання, в умовах низької інвестиційної активності, обмеженості бюджетних коштів різних рівнів. Регіональне регулювання дозволяє забезпечити багатоканальне фінансування програм розвитку ринку праці та нормальне функціонування ринку освітніх послуг.

Необхідність окремого виділення третього блоку визначається соціальною детермінованістю відносин у сфері освіти, їх сильною залежністю від позаекономічних чинників і високим ступенем невизначеності результатів функціонування ринку освітніх послуг. Ринок праці виконує дві основні соціально-економічні функції: розподіл трудових ресурсів з активних видів зайнятості та розподіл доходів у формі окладів, заробітної плати як стимулу і винагороди за працю. Реалізація цих функцій ринком праці повинна сприяти ефективності, підвищенню продуктивності, віддачі від людських ресурсів, максимізації доходів, економічному зростанню держави, соціальної справедливості. Реалізація даних функцій можлива тільки шляхом створення дієвого механізму регулювання зайнятості як підсистеми загального механізму регулювання економіки.

Однією з причин розбалансованості структур ринків праці та освіти є відсутність механізмів їх інформаційної взаємодії. Умовою ефективного функціонування будь-якого господарства є його адекватне інформаційне забезпечення і підтримка. Таким чином, однією з пріоритетних задач за погодженням ринків праці та освіти є створення інформаційної системи, що містить дані про ринок праці і освітні послуги, механізми правового, економічного та соціального захисту, формування мережі державних та недержавних організацій і установ, що займаються питаннями зайнятості студентів і випускників [2; 4]. Проблема інформаційної інтеграції ринків праці та професійної освіти має три аспекти:

- інституційно-організаційний;
- інформаційно-технологічний;
- фінансовий.

Інституційно-організаційний аспект акцентує увагу на побудові цілісної регіональної системи, яка встановлює як прямі, так і зворотні зв'язки "навчальний заклад — підприємство". Основними суб'єктами тут повинні стати самі навчальні заклади, молодіжно-студентські організації та об'єднання, служби зайнятості, кадрові служби підприємств. Крім уже традиційним заходам (ярмарки вакансій, дні випускників і т.д.), необхідно приділити особливу увагу освоєнню і активному використанню колосальних можливостей, що надаються сучасними інформаційними мережами, зокрема, Інтернет. Йдеться про створення в мережі Інтернет своєрідної електронної біржі вакансій, що працює в режимі реального часу, яка б акумулювала інформаційні потоки, що йдуть від навчальних закладів, підприємств, а також служби зайнятості населення. Таким чином, відбудеться "ув'язка" інституційно-організаційного та інформаційно-технологічного рівнів інтеграції ринку праці та ринку професійної освіти.

Найскладніший аспект даного питання — це фінансовий. В галузі фінансового забезпечення та підтримки створення інституційно оформленого інтегруючого інформаційного простору, на наш погляд, повинні взяти активну участь всі зацікавлені сторони: органи влади і управління всіх рівнів (державний, регіональний і місцевий), роботодавці в особі найбільш потужних і стабільних підприємств регіону, а також освітні установи. Причому освітні установи фінансову складову своєї участі могли б замінити інтелектуальною [5].

Ключову роль у розвитку навчання впродовж усього життя, налагодженні ефективних механізмів взаємодії ринку праці та ринку професійної освіти відіграють принципи соціального партнерства. У цьому зв'язку на регіональному рівні необхідна розробка спеціальних заходів щодо стимулювання участі соціальних партнерів у розвитку професійної освіти. На сьогоднішній день соціальні партнери, вже беруть певну участь у розвитку професійної освіти, в навчанні безробітних громадян на регіональному та місцевому рівнях. Основними шляхами вдосконалення системи соціального партнерства у цьому напрямі мають стати:

- інституціоналізація всіх груп регіональних соціальних партнерів з метою оновлення змісту професійної освіти та гарантування підвищення кваліфікацій;
- розвиток соціального партнерства в галузі навчання безробітних;
- пошук і реалізація оптимальних в регіональному контексті моделей інтеграції суб'єктів освітнього ринку (наприклад, організація ефективної мережі взаємодії в регіоні установ додаткової вищої професійної освіти, ВНЗ, служб зайнятості та комерційних освітніх структур);
- інтеграція соціального і виробничого секторів та сфери освіти з метою забезпечення розвитку регіональних освітніх програм та задоволення потреб у фахівцях регіонального ринку праці, здійснення на цій основі стійкого економічного розвитку.

Існуючий рівень якості освітніх послуг в Україні не завжди відповідає вимогам економічної безпеки. Тому зусилля держави мають бути зосереджені на підвищенні якості освіти, забезпеченні відповідності освітніх послуг вимогам ринку праці. Необхідно провести оптимізацію переліку професій та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка кадрів виходячи, із завдань структурної перебудови економіки, орієнтирів економічної політики [1].

Одним з напрямів підвищення якості професійної освіти є формування ефективного освітнього ринку. В свою чергу, неодмінними умовами цього є прозорість навчальних закладів для споживачів, підтримка рейтингів, впровадження показників освітньої статистики, в тому числі якості освіти, що дають всебічне уявлення про стан галузі і порівнянних з показниками, що застосовуються у розвинутих зарубіжних країнах. Це створить конкуренцію між освітніми установами та призведе до оптимізації їхньої мережі, в тому числі до припинення діяльності тих освітніх установ і програм, які не здатні забезпечити необхідну якість освітнього процесу.

Неможливо забезпечити необхідну якість освіти без створення ефективною системи його контролю, при цьому система атестації та контролю якості повинна бути максимально незалежною. Мірою адекватності є державний стандарт, який виступає найважливішим важелем державного управління ринком освітніх послуг в умовах згортання бюджетного фінансування освіти і відповідної втрати фінансового впливу. Роль державного освітнього стандарту різко зростає в умовах появи і розвитку ринку освітніх послуг. По суті, він характеризує суспільно нормальну якість освіти, нижче

якого не може опускатися жоден освітній заклад, незалежно від організаційно-правової форми функціонування.

В освітньому співтоваристві ще тільки починає вкорінюватися концепція стандартів, заснованих на компетенції. Її розвиток і вдосконалення повинен йти в напрямі зближення стандартів професійної освіти та професійних стандартів, або кваліфікаційних вимог, продиктованих ринком праці. Одночасно система професійних стандартів повинна бути розроблена в сфері ринково-трудова відносин. У цілях збалансованості попиту та пропозиції на ринку праці необхідно здійснювати поточне і перспективне прогнозування професійно-кваліфікаційної структури працівників.

Забезпечення сталого економічного зростання вимагає підвищення інноваційної активності підприємств України. В даний час існує певний розрив між освітою, наукою і виробництвом. Однак без забезпечення підприємств кадрами з відповідною кваліфікацією і рівнем освіти інноваційний розвиток економіки неможливий. Для випереджаючої підготовки висококваліфікованих фахівців за пріоритетними напрямками необхідно забезпечити розвиток науки, створити ефективну систему підтримки провідних навчальних закладів. Перспективною формою інтеграції науки, виробництва та освіти можуть стати науково освітні центри та комплекси навчальних закладів, що функціонують, як правило, на базі провідних ВНЗ. Необхідно створити умови для активізації здійснюваних навчальними закладами наукових, у тому числі фундаментальних досліджень, шляхом розвитку системи державних замовлень і грантів.

У розробці та реалізації інноваційних програм перевагу слід також віддавати малому бізнесу. Перебудова господарського механізму системи освіти відбувається в напрямі зміни джерел її фінансування, розвитку організаційно-правових форм, розширення економічної самостійності освітніх установ. І хоча практично в усіх країнах діє багатоканальна система фінансування освіти, що включає поряд з бюджетним фінансуванням позабюджетні джерела, а вища освіта найбільш диференційована за джерелами покриття витрат, все ж основним джерелом його фінансування майже скрізь (крім США) залишається державний бюджет [3].

Бюджетне фінансування освіти визначає його доступність для широких мас населення і певною мірою вирішує проблему вирівнювання стартових умов для молоді. Однак, як показують дослідження, воно має і деякі негативні наслідки. Це стосується, перш за все, системи професійної освіти і пов'язане з деформацією структури попиту та пропозиції ринків праці та освітніх послуг, оскільки бюджетні джерела фінансування сприяють "замиканню" закладів професійної освіти на своїх проблемах, ігнорування потреб ринку праці. Проте це аж ніяк не означає, що слід відмовитися від бюджетного фінансування освіти. Саме відносна фінансова незалежність від ринкової кон'юнктури дозволяє державним освітнім установам, на відміну від комерційних, зберігати фундаментальність підготовки фахівця. Хоча ця відносна самостійність сьогодні підтримується на рівні порога бідності, що визначається недостатністю бю-

джетних ресурсів. Тому неминучим виходом є розширення платності вищої освіти.

При послідовному проведенні такого підходу безкоштовна вища освіта стає соціальним благом, доступ до якого обмежений або умовами конкурсу, або певними соціальними критеріями. Для абсолютної більшості учнів нормою повинна стати платність освітніх послуг, доповнена системою надання податкових та інших пільг і державних кредитів. Центр ваги у державній підтримці вищої освіти повинен бути зміщений з прямого державного фінансування пропозиції освітніх послуг — освітніх установ, на фінансову підтримку попиту — конкретного індивіда. Однак тут проявляються дві небезпеки.

По-перше, виробники освітніх послуг не можуть мігрувати за споживачами цих послуг. Тому, залишившись без коштів на утримання матеріально-технічної бази, вони швидко приходять в занепад і стан фізичної розрухи. Небезпечно ставити в повну залежність обсяги фінансування об'єктів освітньої сфери від контингенту учнів. У більшості країн саме держава фінансує прямі вкладення в підтримку матеріально-технічної бази освітніх закладів. Разом з тим певна переорієнтація фінансових потоків на споживача дозволяє в принципі вирішити надзвичайно важливу проблему роздержавлення освітньої сфери. У цьому процесі безсумнівно провідну роль відіграє саме фінансовий фактор. Оскільки розмір плати за навчання, а освітня послуга — основний продукт вищої професійної освітньої установи, не обов'язково повинен відповідати реальній вартості освітньої послуги, в нових умовах розвитку професійної освіти особливої актуальності набуває проблема оптимізації джерел фінансування системи вищої професійної освіти. Як вже неодноразово зазначалося, основними джерелами фінансових ресурсів тут є бюджетні та позабюджетні кошти. Бюджетні кошти в умовах активного проникнення в освітню сферу ринкових відносин приймають дві форми: — форму державного замовлення; — форму фінансування попиту за допомогою освітніх сертифікатів.

По-друге, некомерційний характер освітньої організації передбачає, що всі доходи, які вона отримує від будь-яких видів діяльності, передбачених статутом, йдуть на фінансування основної діяльності та розвитку її матеріально-технічної бази. З цієї точки зору позабюджетні надходження можна розділити на три групи: 1. Плата за навчання: платні освітні послуги з видачею диплома; платні додаткові освітні послуги; підготовка і перепідготовка кадрів за договорами з підприємствами та організаціями та ін. 2. Доходи від комерційної діяльності: НДДКР, що виконуються за договорами з підприємствами; видавнича діяльність; доходи від оренди приміщень та обладнання тощо. 3. Інші доходи: отримання грантів, благодійні та спонсорські внески; пайова участь батьків та інших фізичних та юридичних осіб у фінансуванні; відсотки від банківських депозитів; випуск газет і наукових журналів та ін.

Одним з напрямів подолання дефіциту бюджетних ресурсів є розподіл обов'язків з фінансування витрат державних навчальних закладів між бюджетами різних рівнів. Однак звуження ресурсної бази регіональних і

місцевих бюджетів при одночасному збільшенні їх зобов'язань, заздалегідь зумовлює труднощі в реалізації такої схеми. Більш конструктивною є ідея організації регіональних фондів розвитку освіти, які дозволяли б залучити додаткові кошти на ці цілі зі сфери бізнесу. Саме така постановка питання відповідає цілям економічної безпеки ринку професійної освіти, оскільки участь у таких фондах дає можливість великим роботодавцям брати участь у розробці та реалізації політики зайнятості в регіоні, дає можливість цілеспрямованої підготовки та відбору кадрів для конкретних підприємств і т.д.

Оскільки одним з каналів фінансування освітньої сфери є фінансові ресурси населення, а їх частка неухильно зростає, першочергового значення набувають питання підвищення доходів населення, а також розробка і реалізація фінансових механізмів залучення коштів населення. Не зупиняючись детально на цьому питанні відзначимо, що основними напрямками тут повинні виступати державна соціальна політика, зокрема, політика доходів, а також розвиток системи кредитування та страхування, з метою довгострокового фінансування населенням професійної освіти. В даний час, як зазначалося вище, на передній план виходять регулюючі функції держави в підготовці спеціалістів, які забезпечать вирішення пріоритетних завдань економічного розвитку та національної безпеки.

Передумовою ефективності регулюючої діяльності держави в сфері освіти могло б стати введення принципу контрактного навчання в державних ВНЗ, що означає обов'язок фахівця відпрацювати певну кількість років на зазначеному в контракті робочому місці. Це тим більш актуально, адже державний вплив на розвиток тих чи інших галузей господарства, як правило, обмежується різними способами залучення інвестицій у виробництво і не включають в себе кадрову складову. Але ж витрати на освіту по суті представляють собою інвестиції в кадровий потенціал виробництва. З цієї точки зору вони мають чітко виражений економічний ефект [6].

На галузеві пропорції розвитку системи професійної освіти необхідно надавати регулюючий вплив, не допускаючи провалів у підготовці кадрів з певних спеціальностей. Можливості такого впливу не тільки є, але і повинні активно використовуватися не тільки на макрорівні, але й на рівні окремої області чи району. На нашу думку, на верхньому державному рівні повинен функціонувати фінансовий освітній ринок з ситуацією "ринок продавця", а на низовому рівні, де проходить діяльність державних і недержавних освітніх установ, повинна бути ситуація "ринку покупця", тобто потрібно, щоб були сильні позиції абітурієнта як покупця і споживача освітніх послуг. Зсередини державний сектор ринку освітніх послуг буде регулюватися суперництвом державних освітніх установ один з одним (конкуренцією по горизонталі) за отримання фінансових і матеріальних ресурсів держави. Шлях до отримання ресурсів — це перемога навчального закладу в конкурсі можливостей за краще задоволення освітніх потреб певного контингенту учнів.

Державі доцільно організувати для сфери освіти спеціальний сектор фінансового ринку, який буде відрізнятися від класичного державного фінансування

тим, що фінансові кошти не будуть виділятися на першу вимогу і в заявлених обсягах. Фінансування слід здійснювати як внутрівідомчу торгівлю фінансовими ресурсами — державні освітні установи спочатку повинні будуть виграти тендер на обґрунтованість фінансової заявки, отримувати будуть виграні за конкурсом фінансові кошти на студента і учня за державними нормативами. Державі слід взяти на себе видаткові повноваження в частині нормування витрат і наукової обґрунтованості останніх.

Розподіл фінансових коштів на тендерній основі буде стимулювати державні освітні установи удосконалювати освітню діяльність і призведе до створення внутрішнього конкурентного механізму та забезпечить умови для економічної безпеки ринку освітніх послуг. Слід також домагатися того, щоб державний ринок освітніх послуг зсередини активно регулювався ще одним важелем — можливістю вибору конкретного державного навчального закладу школярем, абітурієнтом, студентом, які також повинні бути ефективними покупцями і споживачами освітніх послуг. По горизонталі державний ринок освітніх послуг буде регулюватися наявністю конкуренції з боку приватного ринку освітніх послуг.

ВИСНОВКИ

Методи державного регулювання освітніх послуг — це способи регулювання ринкової ситуації на цьому специфічному ринку. Для його оптимального функціонування слід відновити державний сектор освітніх послуг, але з використанням нових методів управління. Регулювання освітніх послуг слід здійснювати з двох сторін — централізованим фінансуванням і децентралізованим товарним позиціонуванням. Регулювання освітніх послуг повинно здійснюватися за домінуючої участі в ньому держави, що, на наш погляд, відповідає умовам економічної безпеки ринку освітніх послуг. Сьогодні держава в сфері професійної освіти виконує роль законодавця і малого фінансиста, що вкрай недостатня умова для виконання сферою освіти своєї головної місії — забезпечення суспільства високоосвіченими людьми. Організаційна роль держави повинна проявлятися, зокрема, у взятті на себе державними навчально-методичними центрами відповідальності за організацію вивчення ринку праці. Усім роботодавцям слід покласти обов'язки надання цим центрам заявок на кадри з описом і обґрунтуванням їх характеристик за єдиними формами бланків. Слід посилити державну відповідальність за постійне вдосконалення освітніх стандартів, повною мірою реалізувати вимоги економіки, суспільства, особистості до сфери освіти. Недержавний ринок освітніх послуг має стати додатковим сектором ринку. Крім джерела фінансування, в усьому іншому недержавні і державні освітні установи повинні мати на ринку освітніх послуг більш-менш однакові умови функціонування. У сфері освіти можуть змінюватися методи надання послуг, мета освіти залишаються незмінною — поліпшення життєдіяльності людей, підвищення прибутковості організацій і підприємств, благополуччя суспільства, що відповідає умовам економічної безпеки ринку освітніх послуг України. У наших умовах чим бідніше суспільство, тим вище повинен бути громадський характер сфери освіти.

Література:

1. Бандур С.І. Система пріоритетів державної політики зайнятості в парадигмі формування інноваційної моделі розвитку економіки України / С.І. Бандур // Ринок праці та зайнятість населення. — 2008. — № 1. — С. 10—15.

2. Гнибіденко І.Ф. Ринок освітніх послуг і ринок праці: взаємодія і вплив на професійне навчання та профорієнтацію населення України / І.Ф. Гнибіденко // Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання населення: збірник наукових праць III Всеукраїнської науково-практичної конференції / упорядники: М.А. Міропольська, Л.М. Капченко, А.В. Алексєєва, Н.В. Савченко. — К.: ІПК ДСЗУ, 2008. — 456 с.

3. Лібанова Е.М. Конкурентоспроможність українського ринку праці / Е.М. Лібанова // Конкурентоспроможність економіки України: стан і перспективи підвищення / За ред. І.В. Крючкової. — К.: Основа, 2007. — 276 с.

4. Мартьякова Е.В. Инновационные технологии в системе гармонизации рынков труда и образования / Е.В. Мартьякова // Маркетинг і менеджмент інновацій. — 2010. — № 2. — С. 160—169.

5. Каленюк І.С. Особливості регулювання ринку освітніх послуг: монографія / І.С. Каленюк, Л.І. Цимбал. — Чернівці: ЧДІЕУ, 2011. — 184 с.

6. Колесникова Г.А. Природа попиту на освітні послуги / Г.А. Колесникова // Проблеми сучасної економіки. — 2008. — № 2 (26). — С. 182—185.

References:

1. Bandur, S.I. (2008), "The system priorities of state employment policy in the paradigm of forming innovative model of economy of Ukraine", *Rynok pratsi ta zajniatist' naselennia*, vol. 1, pp. 10—15.

2. Hnybidenko, I.F. (2008), "The market of educational services and labor market: interaction and impact on vocational training and career guidance population Ukraine", *Aktual'ni problemy profesijnoi oriientsii ta profesijnoho navchannia naselennia* [Actual problems of career guidance and vocational training of the population], *Zbirnyk naukovykh prats' III Vseukrains'koi naukovopraktychnoi konferentsii* [Collection of scientific works III Ukrainian scientific and practical conference], Kyiv, Ukraine, 456 p.

3. Libanova, E.M. (2007), *Konkurentospromozhnist' ukrains'koho rynku pratsi* [Competitiveness of Ukrainian labor market], Osnova, Kyiv, Ukraine.

4. Martiakova, E.V. (2010), "Innovative technologies in the system of harmonization labor markets and education", *Marketynh i menedzhment innovatsij*, vol. 2, pp. 160—169.

5. Kaleniuk, I.S. (2011), *Osoblyvosti rehuliuвання rynku osvitynih posluh* [Features of regulation of market of educational services], ChDIEU, Chernihiv, Ukraine.

6. Kolesnykova, H.A. (2008), "The nature of demand for educational services", *Problemy suchasnoi ekonomiky*, vol. 2, pp. 182—185.

Стаття надійшла до редакції 25.02.2015 р.